

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่อง “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมบ้านนาเสียว ต.นาเสียว อ.เมือง จ.ชัยภูมิ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้และการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมบ้านนาเสียว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) เก็บข้อมูลโดยการจัดประชุมระดมความคิดเห็น การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกต การประชุมเชิงปฏิบัติการ กลุ่มเป้าหมายการวิจัย ได้แก่ สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียว ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วน ถูกต้อง และสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ขอนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

4.1 ผลการศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมบ้านนาเสียว

บ้านนาเสียวเป็นชุมชนที่มีกระบวนการผลิตผ้าไหมพื้นบ้านแบบครบวงจรมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นทุกคนครอบครัวจึงมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ซึ่งในอดีตถือว่าการทอผ้าเป็นงานของผู้หญิง เมื่อแต่งงานแล้วผู้หญิงจะต้องทอผ้าสำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่ม และเครื่องใช้ภายในครอบครัว และจะมีการถ่ายทอดวิธีการทอผ้าให้แก่คนในครอบครัวต่อไป เป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมา แม่จะเป็นผู้ถ่ายทอดวิธีการทอผ้าให้แก่ลูกสาวหรือหลานสาว การทอผ้าเป็นงานปกติที่จะทำในเวลาว่างในวิถีชีวิตประจำวัน ลูกสาวจึงสังเกตเห็นแม่ทอผ้าทุกวันทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจจนเกิดความเคยชินและเกิดการซึมซับจดจำเรียนรู้ไปโดยไม่รู้ตัว

การถ่ายทอดการทอผ้าในอดีตจะเป็นวิถีตามธรรมชาติแบบค่อยเป็นค่อยไป จากการที่ลูกสาวสังเกตเห็นแม่ทอผ้าทุกวันในวิถีชีวิต เวลาแม่จะบอกสอนวิธีการทอผ้าก็จะอธิบายทุกขั้นตอนพร้อมกับทำให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้วจึงให้ลูกสาวลงมือฝึกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนสามารถทอผ้าได้ ลักษณะการสอนจะเน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงในการทอผ้า การเรียนรู้และฝึกทอผ้ายังทำให้เกิดซึมซับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการทอผ้าไปโดยไม่รู้ตัว เนื่องจากในระหว่างสอนการทอผ้า แม่ก็จะบอกสอนความรู้ ความเชื่อ ความสำคัญ และคุณค่าของการทอผ้าสำหรับลูกผู้หญิงให้ลูกสาวเข้าใจ

ปัจจุบันวิธีการถ่ายทอดการทอผ้าของชุมชนบ้านนาเสียวยังคงเหมือนในอดีต แต่ผู้รับการถ่ายทอดจะไม่มีเฉพาะบุคคลในครอบครัวเท่านั้น แต่จะมีการถ่ายทอดให้แก่คนอื่นๆ ที่สนใจ เช่น สมาชิกกลุ่มทอผ้า นักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจที่จะเรียนรู้ทั่วไป และพบว่าความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าไหมแบบครบวงจรของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียว ตั้งแต่การปลูกหม่อน การเลี้ยงไหม การเตรียมเส้นไหม การออกแบบลายมัดหมี่ จนถึงการทอเป็นผืนผ้า ความรู้เหล่านี้ยังไม่มีมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเป็นระบบ แต่ช่างทอผ้าทุกคนจะจดจำขั้นตอนและกระบวนการต่างๆ ได้อย่างแม่นยำ โดยเฉพาะลวดลายโบราณดั้งเดิมของชุมชน หรือลายต่างๆ ที่ผลิตบ่อยๆ ก็จะจดจำได้และสามารถมัดหมี่ได้โดยไม่ต้องดูแบบลายจากกระดาษกราฟ และถ้าจะดูแบบลายมัดหมี่ก็จะดูจากผ้าต้นแบบจะเข้าใจง่ายกว่าดูจากกราฟ ยกเว้นลวดลายใหม่ๆ จึงจะมีการเขียนลายมัดหมี่ลงบนกระดาษกราฟ ดังนั้นการบันทึกลายมัดหมี่ลงในกระดาษกราฟจึงมีค่อนข้างน้อยและเก็บไว้ไม่เป็นระบบ

การถ่ายทอดวิธีการมัดหมี่ลายต่างๆ ผู้สอนจะทำการมัดหมี่ให้ดูเป็นแบบก่อน แล้วจึงให้ผู้เรียนฝึกทำตามโดยดูตามแบบที่ทำไว้แล้ว ผู้เรียนส่วนใหญ่จะดูตามแบบที่ผู้สอนทำให้ดูซึ่งเข้าใจง่าย

กว่าการดูลายจากกระดาดกราฟ และเมื่อสงสัยก็จะถามทันที จึงถือว่าการถ่ายทอดและการเรียนแบบตัวต่อตัวจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่ายและสามารถปฏิบัติได้ดีกว่าการดูจากเอกสาร ทั้งนี้การถ่ายทอดกระบวนการทอผ้าทุกขั้นตอนจะเน้นให้ผู้เรียนได้สังเกตและลงมือปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดที่มีมาตั้งแต่ในอดีตและยังคงใช้ได้ผลดีในปัจจุบัน

การศึกษาค้นคว้าจึงสามารถสรุปรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าได้ 2 วิธี ดังนี้

1) วิธีการสาธิต โดยผู้สอนหรือผู้ถ่ายทอด จะสาธิตหรือลงมือทอผ้าให้ดูก่อน เพื่อให้ผู้เรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดสังเกตจนเกิดความเข้าใจและจดจำขั้นตอนต่างๆ ของการทอผ้า ระหว่างการสาธิตก็จะอธิบายขั้นตอนและเทคนิควิธีการทอผ้าไปพร้อมๆ กัน จากนั้นจึงให้ผู้เรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดลงมือฝึกปฏิบัติการทอผ้าด้วยตนเองทุกขั้นตอน วิธีนี้ผู้เรียนต้องจดจำขั้นตอนและการบวนการทอผ้า แต่ระหว่างการฝึกทอผ้าผู้สอนก็คอยบอกและแนะนำ

2) วิธีปฏิบัติจริง ผู้เรียนจะต้องลงมือปฏิบัติการทอผ้าและผู้สอนจะคอยบอกและแนะนำแก้ไขเมื่อผู้เรียนเกิดปัญหาในระหว่างฝึกปฏิบัติ ซึ่งการให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงถือว่าเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการถ่ายทอดความรู้การทอผ้า แต่ก่อนจะลงมือปฏิบัติจริงผู้เรียนส่วนใหญ่จะผ่านการสังเกตกระบวนการทอผ้าทุกขั้นตอนมาแล้ว

ในทางปฏิบัติเพื่อถ่ายทอดวิธีการทอผ้าของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียว พบว่าจะมีการผสมผสานกันทั้งสองวิธี และผู้ที่เรียนรู้หรือรับการถ่ายทอด จะสังเกตและเห็นการทอผ้าในวิถีชีวิตอยู่แล้ว อาจกล่าวได้ว่าสามารถทอผ้าได้โดยการเลียนแบบ และที่สำคัญคือผู้เรียนต้องลงมือฝึกทอผ้าอย่างสม่ำเสมอและเมื่อมีข้อสงสัยระหว่างฝึกทอผ้าก็สามารถถามผู้สอนได้ทันที

เทคนิคสำคัญของวิธีการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าในชุมชนบ้านนาเสียว ที่ได้ผลดีที่สุดส่วนใหญ่จะสอนแบบตัวต่อตัวหรือสอนเป็นรายคน ซึ่งเป็นวิธีสอนแบบดั้งเดิม และจะถ่ายทอดความรู้การทอผ้าให้เฉพาะคนที่สนใจเท่านั้น เนื่องจากการทอผ้าเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนต้องมีความตั้งใจ อดทน มีสมาธิ และมุ่งมั่นพยายามฝึกทอผ้าอย่างสม่ำเสมอจนเกิดทักษะและความชำนาญ เพื่อที่จะได้สืบทอดภูมิปัญญาที่มีคุณค่านี้ต่อไป

สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียว เริ่มมองเห็นความสำคัญและจำเป็นของการจัดทำบันทึกลายมัดหมี่ลงในสมุดกราฟ โดยเฉพาะลายโบราณดั้งเดิมของชุมชน เพื่อให้มีการจัดเก็บที่เป็นระบบสะดวกแก่ผู้สนใจศึกษาและนำไปใช้และป้องกันการหลงลืมลายมัดหมี่บางลาย โดยรวบรวมลายผ้าจากช่างทอผ้าแต่ละคน โดยเฉพาะลายใหม่ๆ ที่ช่างทอผ้าคิดสร้างสรรค์ขึ้นจากลายโบราณดั้งเดิมเป็นลายอัตลักษณ์ของชุมชน

4.2 ผลการศึกษาแนวทางการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมบ้านนาเสียว

ประเด็นสำคัญของการศึกษาการจัดการความรู้ คือ การเปลี่ยนความรู้ที่ฝังลึกในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ให้กลายเป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ที่สามารถเรียนรู้ ถ่ายทอด สืบทอด และปรับปรุงประยุกต์ให้เหมาะสมต่อการนำไปใช้ จากการศึกษาพบว่าแนวทางการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมบ้านนาเสียว ได้แก่ การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการนำความรู้ไปใช้ ผลการศึกษามีดังนี้

4.2.1 การกำหนดความรู้

ลักษณะการกำหนดความรู้กระบวนการทอผ้าไหมของชุมชนบ้านนาเสียว พบว่าสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าไหมทุกขั้นตอนเป็นอย่างดี โดยมีการพบปะพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อสำรวจและทบทวนความรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้า ซึ่งเป็นวิถีชีวิตปกติของชุมชน โดยจะใช้สถานที่ในการพูดคุยกันคือ ที่ทำการกลุ่มทอผ้าซึ่งเป็นบ้านของประธานกลุ่มและเป็นสถานที่ที่สมาชิกกลุ่มทอผ้าจะแวะมาพูดคุยกันเป็นประจำ รวมทั้งการจัดประชุมของกลุ่มทอผ้า ซึ่งการสำรวจและทบทวนความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งความรู้เดิมที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ความรู้ที่เกิดจาก ประสบการณ์และความเชี่ยวชาญของช่างทอผ้า ความรู้ที่ได้รับจากการอบรมจากหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งความรู้จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกกลุ่มทอผ้าและภูมิปัญญาทอผ้าในชุมชน พบว่าความรู้ที่นำมาใช้มีทั้งความรู้ดั้งเดิม เช่น ทักษะต่างๆ ในการทอผ้า ลายผ้าโบราณ และความรู้ใหม่ที่มีการประยุกต์และนำมาใช้ ในกระบวนการทอผ้า เช่น เทคนิคการสาวไหม เทคนิคการย้อมสีธรรมชาติ และการออกแบบลวดลาย เป็นต้น ทำให้สมาชิกกลุ่มทอผ้าได้ทราบและทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าของชุมชน เป็นการกำหนดความรู้และพัฒนากระบวนการทอผ้าอย่างต่อเนื่อง ซึ่งองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทอผ้า โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกกลุ่มทอผ้า ภูมิปัญญาการทอผ้าอาวุโส รวมทั้งสมาชิกที่มีประสบการณ์ และมีความเชี่ยวชาญในการทอผ้า ซึ่งความรู้เกี่ยวกับการทอผ้ามีดังนี้

4.1.1.1 การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม

การกำหนดความรู้เกี่ยวกับการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมชาวบ้านนาเสียว พบว่า ในอดีตชาวบ้านจะเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวัน คือ จะมีการปลูกหม่อนตามหัวไร่ปลายนา หรือข้างรั้วบ้าน และพื้นที่ว่างรอบๆ บ้าน เพื่อความสะดวกในเก็บใบหม่อน แต่จะปลูกไม่มาก ปลูกพอได้เก็บใบหม่อนมาเลี้ยงไหมเท่านั้น เนื่องจากในอดีตชาวบ้านแต่ละครอบครัวจะทอผ้าไม่มากเหมือนในปัจจุบัน การทอผ้ามีวัตถุประสงค์สำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่มใช้ในครอบครัว เวลาพ่อแม่ไปเตรียมดินและปลูกหม่อนลูกๆ ซึ่งไปช่วยทำงาน ก็จะสังเกตวิธีการเตรียมดินสำหรับปลูกต้นหม่อน เตรียมลำต้นหม่อนซึ่งต้องตัดเป็นท่อนๆ ประมาณ 1 ศอก สังเกตวิธีการปลูก การดูแล บำรุง ใส่ปุ๋ย ระหว่างการปลูกหม่อนพ่อแม่ก็จะบอกและสอนไปด้วย เป็นการบอกสอนปกติธรรมดาเป็นธรรมชาติ ให้ลูกจดจำและทำตามได้ เมื่อถึงเวลาเก็บใบหม่อนไปเลี้ยงไหม แม่ก็จะบอกสอนให้เข้าใจเกี่ยวกับการเลือกเก็บใบหม่อนไปเลี้ยงไหมแต่ละวัย จากวัย 1 ถึง วัย 5 ซึ่งการเลี้ยงไหมจะเริ่มจากนำไข่(ไขบ่)ไปใส่ในกระด้ง และเก็บใบหม่อนไปเลี้ยงตัวหนอนไหมซึ่งจะมีขั้นตอนดูแลและเอาใจใส่มากเป็นพิเศษทุกวัน ต้องตื่นตั้งแต่เช้ามืด เพื่อเก็บใบหม่อนไปเลี้ยงไหม ขั้นตอนนี้แม่จะบอกสอนและอธิบายให้เข้าใจอย่างละเอียด เพราะการเลี้ยงไหมให้ดีสมบูรณ์แข็งแรง จะทำให้ตัวไหมผลิตรังไหมที่มีคุณภาพสำหรับนำไปสาวเอาเส้นไหมต่อไป ลูกก็จะสังเกตและจดจำ เมื่อทำบ่อยๆ ก็เคยชิน เกิดทักษะและความชำนาญ สามารถถ่ายทอดความรู้ให้คนอื่นต่อไปได้

สำหรับพันธุ์ต้นหม่อนที่ปลูก ในอดีตจะเป็นพันธุ์พื้นบ้านซึ่งจะมีลักษณะพิเศษคือ มีความแข็งแรงและทนแล้งได้ดี แต่ใบจะมีขนาดเล็ก การเก็บใบหม่อนแต่ละครั้งจึงต้องเก็บจำนวนมาก แต่ชาวบ้านเลี้ยงไหมประมาณ 4 – 5 กระด้ง หรือคนที่เลี้ยงมากที่สุดก็ไม่เกิน 20 กระด้ง ใบหม่อนจึง

เพียงพอต่อการเลี้ยงไหม แต่ถ้าไม่พอก็จะไปขอจากเพื่อนบ้านมาเพิ่มเติมได้ ปัจจุบันชาวบ้านมีการทอผ้าเพื่อจำหน่าย มีการเลี้ยงไหมจำนวนมากขึ้น จึงมีการปลูกหม่อนมากขึ้นเพื่อใช้ใบหม่อนเป็นอาหารหนอนไหมให้เพียงพอ ศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ ชัยภูมิ จึงได้สนับสนุนต้นพันธุ์หม่อน คือพันธุ์นครราชสีมา 60 หรือ นม.60 และพันธุ์บุรีรัมย์ 60 หรือ บร.60 ซึ่งเป็นหม่อนพันธุ์ผสมที่ปลูกง่าย เจริญเติบโตได้เร็ว ใบมีขนาดใหญ่และหนานุ่ม แต่ไม่ทนแล้งหรือสภาพที่ขาดน้ำ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ยังให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการปลูก การดูแล การบำรุงรักษา และความรู้อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ในอดีตชาวบ้านส่วนใหญ่จะเลี้ยงไหมพันธุ์พื้นบ้านคือพันธุ์นางน้อย ซึ่งจะมีความแข็งแรงทนทานต่อการเกิดโรค และทนต่อสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้ดีกว่าไหมพันธุ์ผสม ผลิตเส้นไหมที่เส้นเล็ก อ่อนนุ่ม และเมื่อทอเป็นผ้าไหมแล้วจะมีลักษณะเป็นเงาเหลือบเป็นประกาย เมื่อสวมใส่จะไม่ยับ ไม่มีรอย ไม่ดูดซบกลิ่น สวมใส่สบาย ยิ่งซักยิ่งนุ่ม ไหมพันธุ์นางน้อยยังคงมีการเลี้ยงมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนไหมพันธุ์ผสมที่ทางราชการส่งเสริมให้เลี้ยงคือ พันธุ์ดอกบัว ซึ่งเป็นไหมพันธุ์ไทยลูกผสมระหว่างพันธุ์ไทยพื้นบ้านกับพันธุ์ต่างประเทศ ซึ่งมีข้อดีกว่าพันธุ์พื้นบ้านคือ ให้ผลผลิตปริมาณเส้นไหมสูงกว่า เพราะรังมีขนาดใหญ่กว่า ใช้เวลาเลี้ยงน้อยกว่า แต่ข้อเสียคือมีความต้านทานต่อสภาพแวดล้อมน้อยกว่า ดังนั้นผู้เลี้ยงจึงต้องดูแลเอาใจใส่อย่างดี จะต้องทำตามคำแนะนำที่ทางราชการได้อบรมให้ความรู้ จึงทำให้ได้รังไหมที่สมบูรณ์และมีคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความสะอาด เพราะถ้ามีความผิดปกติเกิดขึ้นหรือสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม เช่น อากาศร้อนเกินไป มีความชื้นมาก หรือมีเชื้อโรคที่เป็นอันตรายต่อตัวไหม โดยเฉพาะไหมวัยอ่อน อาจจะทำให้ไหมตายได้ ดังนั้นการเลี้ยงไหมจะต้องเอาใจใส่อย่างดีที่สุดทุกขั้นตอน

วงจรชีวิตของไหมแต่ละรุ่น จะเริ่มจากไข่(ไข่บัก)ฟักเป็นตัวหนอนไหม โดยในระยะที่เป็นตัวไหม คือจากวัย 1 ถึงวัย 4 จะมีการลอกคราบ 4 ครั้ง แต่ละวัยตัวไหมจะกินอาหารคือใบหม่อนและนอนสลัดกันจนครบ 4 ครั้ง และจะเข้าสู่วัย 5 ซึ่งตัวไหมจะเริ่มสุก เมื่อตัวไหมสุกหรือแก่เต็มที่จะสังเกตเห็นว่าตัวไหมจะอ้วนใส มีสีเหลือง ในระยะนี้ตัวไหมจะพันเส้นใยสีเหลืองห่อหุ้มตัวเองไว้ ชาวบ้านจะเรียกว่าฝักหลอก (รังไหม) ตัวไหมแต่ละตัวจะสร้างสร้างรังไหมได้รังเดียวเท่านั้น หลังจากนั้นตัวไหมก็จะเข้าสู่ระยะเป็นดักแด้และอยู่ภายในรังไหมนั้น ระยะที่เป็นดักแด้จะเป็นระยะที่พักรัง และจะไม่กินอาหารเลย และเมื่อดักแด้พักรังอยู่ในรังไหมประมาณ 7-8 วัน ก็จะกลายเป็นตัวผีเสื้อหรือตัวบัก ซึ่งเป็นระยะขยายพันธุ์ และผีเสื้อจะเจาะรังไหมออกมาผสมพันธุ์และวางไข่ จากนั้นไข่จะฟักเป็นตัวหนอนไหมต่อไป ซึ่งจะวนเวียนเป็นวัฏจักรอยู่เช่นนี้ วงจรของไหมจนกระทั่งเป็นตัวผีเสื้อ จะแบ่งเป็น 4 ระยะคือ 1) ระยะที่เป็นไข่ 2) ระยะตัวไหม 3) ระยะดักแด้ และ 4) ระยะที่เป็นผีเสื้อ ซึ่งเป็นระยะขยายพันธุ์ รวมระยะเวลาวงจรชีวิตผีเสื้อ 1 วงจร โดยเฉลี่ยประมาณ 45 วัน แต่ถ้าเป็นไหมพันธุ์พื้นบ้าน เช่น พันธุ์นางน้อย จะใช้เวลาเฉลี่ยประมาณ 28 - 30 วัน

การเลี้ยงไหมเพื่อสาวเอาเส้นไหม ระยะที่เป็นตัวไหม คือ วัย 1 ถึงวัย 5 ใช้เวลาประมาณ 4 สัปดาห์ ถือว่าเป็นระยะที่สำคัญที่สุด แต่ละช่วงเวลาของตัวไหมจะกินใบหม่อนจนอิ่มแล้วก็จะนอนนิ่งๆ เพื่อลอกคราบและสร้างผิวหนังใหม่ เมื่อตื่นขึ้นมาและเริ่มกินอาหารใหม่ นอนนิ่งๆ และลอกคราบ วนเวียนอยู่เช่นนี้ จนครบ 4 ครั้ง ก่อนจะตื่นขึ้นมาเข้าสู่วัย 5 จึงเป็นช่วงเวลาที่จะต้องดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษมากที่สุด ทั้งเรื่องอาหาร ความสะอาดและสภาพแวดล้อม เพื่อให้ตัวไหมกินอาหารได้เต็มที่ เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์และเตรียมผลิตเส้นใยไหมได้เต็มที่ เมื่อไหมเริ่มสุกผู้เลี้ยงก็จะจับตัว

ไหมไปใส่จ่อเพื่อให้ไหมได้เริ่มชักใยเพื่อทำรังไหม จากนั้นตัวไหมจะเข้าสู่ระยะที่เป็นดักแด้อยู่ภายในรังไหมซึ่งเป็นระยะพักและจะไม่กินใบหม่อนเลย ประมาณ 8 วัน ดักแด้ที่อยู่ในรังไหมก็จะกลายเป็นตัวบีหรือผีเสื้อ ซึ่งจะเจาะรังไหมออกมาเพื่อผสมพันธุ์ ระยะที่เป็นผีเสื้อจึงเป็นระยะของการสืบพันธุ์ ตัวเมียที่ผสมพันธุ์แล้วก็จะวางไข่ หลังจากนั้นทั้งผีเสื้อตัวผู้และผีเสื้อตัวเมื่อก็จะตาย ดังนั้นการเลี้ยงไหมเพื่อสาวเอาเส้นไหม ชาวบ้านจะต้องรีบเก็บรังไหมออกจากจ่อไปต้มเพื่อสาวไหมก่อนที่จะดักแด้จะกลายเป็นผีเสื้อแล้วเจาะรังไหมออกมาจะทำให้เส้นไหมขาดและไม่สามารถนำมาสาวไหมได้ แต่ชาวบ้านจะมีเทคนิคที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษคือ ถ้าสาวไหมไม่ทันเวลา ชาวบ้านจะนำรังไหมไปตากแดดจัดๆ เพื่อให้ดักแด้ตาย จะได้ไม่กลายเป็นผีเสื้อ และสามารถนำมาสาวไหมในวันต่อไปได้

การกำหนดความรู้ของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวเกี่ยวกับการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและเลี้ยงไหม พบว่า นอกจากความรู้ที่มีการถ่ายทอดและสืบทอดจากบรรพบุรุษแล้ว ความรู้อย่างเกิดจากพูดคุยกัน เนื่องจากสมาชิกจะมาประชุมหรือพบปะพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอที่บ้านของประธานกลุ่ม ซึ่งเป็นที่ตั้งของกลุ่มทอผ้า เวลามีปัญหาก็จะพูดคุย สอบถาม แนะนำ และช่วยกันแก้ปัญหา ซึ่งเป็นวิถีชีวิตปกติของชาวบ้าน การกำหนดความรู้จึงเกิดขึ้นทั้งจากความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ความรู้จากประสบการณ์โดยตรงที่เกิดจากการลงมือทำอย่างต่อเนื่องจนเกิดความชำนาญเป็นความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคล ความรู้จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ความรู้ที่ประธานกลุ่มนำมาถ่ายทอดให้สมาชิกได้รับทราบ นอกจากนี้ยังมีความรู้ที่ได้รับจากการประชุม อบรม สัมมนา จากหน่วยงานต่างๆ เช่น ศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ ชัยภูมิ เป็นต้น ความรู้ต่างๆ เหล่าสมาชิกกลุ่มทอผ้ามีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอยู่อย่างสม่ำเสมอ

4.1.1.2 อุปกรณ์ในการเตรียมเส้นไหม

อุปกรณ์ในการเตรียมเส้นไหม ส่วนใหญ่ในปัจจุบันจะมีการปรับเปลี่ยนและใช้วัสดุที่หาได้สะดวกในปัจจุบัน โดยปรับปรุงให้เหมาะสมและสะดวกในการใช้เตรียมเส้นไหม เพื่อให้เตรียมเส้นไหมในแต่ละขั้นตอนได้คุณภาพตามที่ต้องการ อุปกรณ์ที่สำคัญในการเตรียมเส้นไหม ได้แก่

1) อุปกรณ์ในการสาวไหม ประกอบด้วย เครื่องสาวไหมหรือพวงสาว หม้อดินหรือหม้ออลูมิเนียม สำหรับใส่น้ำต้มรังไหม เต้าไฟ สำหรับตั้งหม้อต้มรังไหม ไม้คืบหรือไม้คืบสำหรับเกลี่ยรังไหมและเส้นใยไหม กระดังสำหรับใส่รังไหม

2) เหล่ง มีลักษณะเป็นไม้คู่ที่ไขว้กันเป็นรูปกากบาท มีขนาดเส้นรอบวงประมาณ 150 เซนติเมตร สำหรับพันเก็บเส้นไหมออกจากภาชนะ เพื่อให้เป็นปอยหรือใจไหม หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าทำเซ็ดไหม ก่อนจะนำไหมไปฟอก

3) กง เป็นอุปกรณ์สำหรับใช้ใส่ใจไหม ทำเส้นไหมให้เป็นระเบียบ ใช้ร่วมกับหลาเพื่อปั่นไหมใส่โบกหรือปั่นหลอด

5) โองคั่นไหม ใช้สำหรับจัดเรียงเส้นไหมเพื่อทำเป็นปอยลำหมี ซึ่งนำไปมัดหมี่ต่อไป ปอยลำหมีแต่ละปอยจะมีความยาวเท่ากับความกว้างของผืนผ้าไหมที่ทอบนกี่ทอผ้า

6) โองมัดหมี่ ใช้สำหรับใส่ปอยหมี่เพื่อทำการมัดหมี่

7) ไนหรือหลา ใช้สำหรับการปั่นเส้นไหมไหมใส่หลอด เพื่อทำเป็นเส้นพุ่งนิยมใช้ร่วม กับกง โดยการปั่นไหมจากกงใส่หลอด

8) หลักฝื่อ ใช้คั่นเส้นไหมสำหรับทำเป็นเส้นเครือหรือเส้นยืน

การเตรียมเส้นไหมสำหรับการทอผ้าทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืน พบว่า ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวจะผลิตเองเฉพาะเส้นพุ่งหรือเส้นทางต่ำ ส่วนเส้นยืนจะซื้อเส้นไหมจากโรงงานไหมจุล โดยกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวจะสำรวจความต้องการของสมาชิกและเป็นผู้สั่งซื้อเส้นไหม สมาชิกจะมาซื้อเส้นไหมจากกลุ่มตามที่ตัวเองต้องการเหมือนเป็นการยืมเงิน

4.1.1.3 อุปกรณ์สำหรับการทอผ้า

อุปกรณ์สำหรับการทอผ้าเรียกว่า กี่หรือหูกทอผ้า ชาวบ้านนาเสียวจะใช้กี่ทอผ้าพื้นบ้านแบบดั้งเดิม กี่เป็นเครื่องมือทอผ้าที่มีขนาดใหญ่ ลักษณะของกี่จะมีโครงสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยม ประกอบด้วยเสาหลัก 4 เสา มีไม้ยึดติดกันเป็นคานโดยรอบทั้งด้านบนและด้านล่าง เป็นแบบดั้งเดิมที่ใช้มาในอดีตและยังนิยมใช้อยู่ในปัจจุบัน เพราะกี่ชนิดนี้ใช้ทอผ้าที่มีลวดลายต่างๆ ได้ดีกว่าชนิดอื่นๆ ส่วนประกอบหลายส่วนสำหรับการทอเป็นผืนผ้า เมื่อจะทอผ้าจะมีส่วนประกอบที่สำคัญในการทอผ้า ได้แก่ ฟืม ตะกอหรือเขาหูก ไม้ม้วนผ้า หลักม้วนผ้า ไม้ตั้ง คานเหยียบ ไม้แกนม้วน คานแขวน กระสวย หลอดด้ายพุ่ง ผึงหรือสะดึง ชาวบ้านจะตั้งกี่ทอผ้าไว้ใต้ถุนบ้าน ดังภาพประกอบที่ 4.1

ภาพประกอบที่ 4.1 กี่ทอผ้าพื้นบ้าน

ที่มา : ภาพถ่ายจากการศึกษาของผู้วิจัย (พนารัตน์ เดชกุลทอง, 2555)

อุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของกี่ทอผ้า มีลักษณะการใช้งาน ดังนี้

1) ฟืมหรือฟืนหวี ฟืมเป็นเครื่องมือสำคัญที่จำเป็นสำหรับการทอผ้า ในอดีตจะมีเฉพาะฟืมฟืนไม้เท่านั้น โดยตัวฟืมมีลักษณะเป็นกรอบสี่เหลี่ยมทำจากไม้เนื้อแข็งและเหนียว ส่วนที่เรียงอยู่ตรงกลางเป็นซี่ฟืมเล็กๆ ทำมาจากไม้ไผ่สีสุก แต่ในปัจจุบันนิยมใช้ฟืมฟืนสแตนเลส ซี่ฟืมจะมีขนาดเล็กและถี่กว่า สามารถใช้ได้กับไหมเส้นเล็กและทำให้ทอผ้าได้ละเอียดกว่า แต่ละซี่ของฟืมจะเป็นช่องสำหรับสอดเส้นยืนเข้าไป เป็นการจัดเรียงด้ายยืนให้ห่างกันตามความละเอียดของเนื้อผ้า เวลาทอผ้าจะกระทบฟืม ทำให้เส้นพุ่งขัดกับเส้นยืนในแนวตั้งฉากจนแน่นกลายเป็นผืนผ้า ความกว้างของฟืมประมาณ 2-3 นิ้ว ส่วนความยาวของฟืม ก็คือความกว้างของผืนผ้าที่ทอ ฟืมที่ใช้ทอผ้าจะยาวประมาณ 1 - 1.2 เมตร ขนาดของฟืมจะเรียกว่าหลบเช่น ฟืม 40 หมายถึงฟืมขนาด 40 หลบ ฟืมที่ช่างทอผ้าบ้านนาเสียวใช้ส่วนใหญ่จะเป็นฟืมขนาด 42 43 และ 45 หลบ จำนวนช่องหรือฟืนหวีบนฟืมสำหรับสอดร้อยด้ายยืน

40 ช่อง เรียกว่า 1 หลบ โดย 1 ช่องของฟันหวี จะร้อยด้ายยืน 2 เส้น ดังนั้น 1 หลบ จะมีเส้นยืน 80 เส้น ถ้าฟืม 45 จะร้อยด้ายยืนจำนวน 3,600 เส้น ดังภาพประกอบที่ 4.2

ภาพประกอบที่ 4.2 ฟืม

ที่มา : ภาพถ่ายจากการศึกษาของผู้วิจัย (พนารัตน์ เดชกุลทอง, 2555)

2) ตะกอหรือเขาหูก ชาวบ้านนิยมเรียกสั้นๆ ว่า “เขา” เป็นส่วนสำคัญที่จะต้องติดอยู่กับฟืมเสมอ เพราะถ้าไม่มีตะกอหรือเขาหูก ก็จะทอผ้าไม่ได้ เขาหูกจะเป็นส่วนที่ร้อยด้ายที่ออกจากฟืม เขาหูกจะช่วยจัดกลุ่มให้เส้นไหมทางเครือหรือเส้นไหมยืนขึ้นลงสลับกันโดยดึงเขาทำให้เส้นไหมแยกออกจากกันและจะเปิดเป็นช่อง สำหรับใช้กระสวยสอดเส้นไหมพุ่งผ่านเข้าไปในช่องระหว่างเส้นยืน เพื่อให้เส้นไหมเส้นยืนหรือไหมเครือกับเส้นไหมพุ่งขัดกันเป็นลายขัด ฟืมที่กลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวใช้ทอผ้าจะเป็นฟืมแบบธรรมดา และมีเพียง 2 เขาหรือ 2 ตะกอ เท่านั้น ดังภาพประกอบที่ 4.3

ภาพประกอบที่ 4.3 ตะกอ หรือ เขาหูก

ที่มา : ภาพถ่ายจากการศึกษาของผู้วิจัย (พนารัตน์ เดชกุลทอง, 2555)

3) ไม้เหยียบหูก เป็นไม้กลมๆ ยาวประมาณ 1.50 – 2.00 เมตร และมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3 - 4 เซนติเมตร ทำมาจากไม้เนื้อแข็งเหลาให้กลม ปัจจุบันนิยมทำมาจากไม้ไผ่ ใช้สำหรับเอาเชือกที่ผูกโยงจากด้านล่างของเขาลงมาทำเป็นห่วงและสอดคล้องไว้กับไม้เหยียบหูก เมื่อเวลาทอผ้าก็จะเหยียบไม้เหยียบหูก จะทำให้เขาหรือตะกอกขึ้นหรือลงสลับกัน ไม้เหยียบหูกจะมีจำนวนเท่ากับจำนวนเขาหรือตะกอก ของฟืมนั้นๆ ดังภาพประกอบที่ 4.4

ภาพประกอบที่ 4.4 ไม้เหยียบหูก

ที่มา : ภาพถ่ายจากการศึกษาของผู้วิจัย (พนารัตน์ เดชกุลทอง, 2555)

4) ไม้หาบหูก เป็นไม้ที่สอดร้อยอยู่กับเชือกที่ผูกเขาหรือตะกอกด้านบน เพื่อให้ตั้งอยู่ตลอดเวลา โดยจะผูกแขวนอยู่กับคานของกี่ เพื่อให้หูกติดกับกี่ ไม้หาบหูกจะมีอันเดียว ไม่ว่าจะใช้ฟืมกี่เขาดังภาพประกอบที่ 4.5

ภาพประกอบที่ 4.5 ไม้หาบหูก

ที่มา : ภาพถ่ายจากการศึกษาของผู้วิจัย (พนารัตน์ เดชกุลทอง, 2555)

5) ไม้กระดานนั่งทอผ้า เป็นไม้กระดานที่มีความหนาพอสมควรและความยาวกว่าที่เล็กน้อยใช้นั่งเวลาทอผ้า ไม้นี้จะใช้พาดระหว่างหลักที่ด้านหน้า ข้างหน้ากับหลักม้วนผ้า ดังภาพประกอบที่ 4.6

ภาพประกอบที่ 4.6 ไม้กระดานนั่งทอผ้า

ที่มา : ภาพถ่ายจากการศึกษาของผู้วิจัย (พนารัตน์ เดชกุลทอง, 2555)

6) กระสวย มีลักษณะหัว-ท้ายเรียว คล้ายเรือ ตรงแกนกลางเจาะเป็นร่องและเจาะรูเล็ก ๆ ตรงข้ามกัน สำหรับใส่แกนหลอดเส้นพุ่งเพื่อสอดเข้าไปในช่องระหว่างเส้นยืนในขณะทอผ้า กระสวยที่ใช้ทอผ้าของบ้านนาเสียวจะมีเฉพาะกระสวยไม้แบบแกนเดียว ซึ่งเป็นแบบพื้นบ้านดั้งเดิม ดังภาพประกอบที่ 4.7

ภาพประกอบที่ 4.7 กระสวย

ที่มา : ภาพถ่ายจากการศึกษาของผู้วิจัย (พนารัตน์ เดชกุลทอง, 2555)

7) หลอด ใช้สำหรับใส่ไหมเส้นพุ่งในการทอผ้า ปัจจุบันนิยมใช้ลูปแก้ว และจะมีไม้เล็ก ๆ สอดผ่านรูกลางของหลอดเพื่อเสียบติดกับรูเล็กๆ ในร่องของกระสวย ไม้ที่ใช้สอดรูกลางของหลอดเรียกว่า ไม้ขอหลอด

8) ไม้แกนม้วนผ้าหรือไม้กำพัน ใช้สำหรับม้วนผ้าที่ทอแล้ว มีขนาดความยาวเท่ากับกึ่งหรือมากกว่าความกว้างของหน้าผ้า ทำมาจากส่วนของต้นไม้ที่มีขนาดสม่ำเสมอและเหยียดตรง นำมาเหลาให้เป็นเหลี่ยมเพื่อจะได้ยึดผ้าที่ม้วนเก็บไว้ไม่ให้ลื่น ดังภาพประกอบที่ 4.8

ภาพประกอบที่ 4.8 ไม้แกนม้วนผ้าหรือไม้กำพัน

ที่มา : ภาพถ่ายจากการศึกษาของผู้วิจัย (พนารัตน์ เดชกุลทอง, 2555)

9) ปากี่ คือ ไม้ที่รองรับส่วนปลาย 2 ด้านของไม้ม้วนผ้า มี 2 หลัก แต่ละหลักจะอยู่คนละข้างของทูก ทำให้ผ้าที่ทอมีความตึง ทอผ้าได้สะดวก ดังภาพประกอบที่ 4.9

ภาพประกอบที่ 4.9 ปากี่

ที่มา : ภาพถ่ายจากการศึกษาของผู้วิจัย (พนารัตน์ เดชกุลทอง, 2555)

10) แกนม้วนเส้นยืน ใช้ม้วนยัดเส้นยืนไว้ให้ตึงตั้งแต่เริ่มทอทูก เมื่อทอผ้าได้ปริมาณพอสมควร ก็จะคลายแกนม้วนเส้นยืนและปรับใหม่ให้ตึงเมื่อจะเริ่มทอผ้าทุกครั้ง ภาพประกอบที่ 4.10

ภาพประกอบที่ 4.10 แกนม้วนเส้นยืน

ที่มา : ภาพถ่ายจากการศึกษาของผู้วิจัย (พนารัตน์ เดชกุลทอง, 2555)

11) ผัง เป็นอุปกรณ์สำหรับชิงผ้าให้ตึงและมีขนาดคงที่ในระหว่างการทอผ้า เพื่อป้องกันไม่ให้ริมหดเข้าหากัน ผังทำมาจากไม้ไผ่เหลาให้กลมมีขนาดเล็ก เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.5 เซนติเมตร มีความยาวกว่าความกว้างของผืนผ้าในฟืมเล็กน้อย ปลายทั้งสองข้างของผัง จะสอดปล็อกเหล็กแหลมซึ่งจะใช้เสียบชิงอยู่ด้านล่างของริมผ้าทั้งสองข้างให้ตึง ภาพประกอบที่ 4.11

ภาพประกอบที่ 4.11 ผัง

ที่มา : ภาพถ่ายจากการศึกษาของผู้วิจัย (พนารัตน์ เดชกุลทอง, 2555)

12) แปรงตาลหรือแผงตาล เป็นอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับแปรงหรือหวีไหมเส้นยืนหรือเส้นเครือทั้งในระหว่างการทอหรือผูกทอ และในระหว่างการทอผ้า เพื่อไม่ให้เส้นไหมติดหรือพันกัน ทำมาจากก้านมะพร้าวหรือส่วนที่เป็นเส้นเล็กๆของต้นตาล นำมามักรวมกัน ประมาณ 1 กำมือ ยาวประมาณ 5-6 นิ้ว ภาพประกอบที่ 4.12

ภาพประกอบที่ 4.12 แปรงตาลหรือแผงตาล

ที่มา : ภาพถ่ายจากการศึกษาของผู้วิจัย (พนารัตน์ เดชกุลทอง, 2555)

4.1.1.4 สำหรับวัตถุดิบที่ใช้ในการย้อมสีธรรมชาติ

ปัจจุบันมีการรณรงค์ให้ใช้สีจากธรรมชาติในการย้อมผ้า เพื่อลดอันตรายจากสีเคมีซึ่งจะมีผลกระทบต่อผู้ย้อมผ้า และสารพิษตกค้างในสิ่งแวดล้อมเมื่อเทน้ำย้อมผ้าที่เหลือทิ้งลงไปในดิน วัตถุดิบส่วนใหญ่จะเป็นพืช สัตว์ (ครึ่ง) หรือแร่ธาตุต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีอยู่ในท้องถิ่นและหาได้ง่าย เช่น แก่นขนุน ใบสบู่เลือด ดอกดาวเรือง คำแสด มะเกลือ ครั่ง เป็นต้น ขั้นตอนและเทคนิคการย้อมสีธรรมชาติปัจจุบันกลุ่มทอผ้าได้รับการอบรมความรู้จากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้จัดขึ้นและเชิญ

เข้ารับการอบรมรวมทั้งการจัดอบรมที่กลุ่มทอผ้า เช่น ศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียติฯ ชัยภูมิ อุตสาหกรรมจังหวัดชัยภูมิ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้รับความรู้ที่ประธานกลุ่มทอผ้าเข้ารับการอบรม และนำมาถ่ายทอดให้สมาชิกนำไปปฏิบัติ ความรู้ใหม่ๆ และเทคนิคต่างๆ ในการย้อมสีธรรมชาติจากการอบรมจะมีเอกสารประกอบและมีการจดบันทึกสัดส่วนของวัตถุดิบและขั้นตอนในการปฏิบัติอย่างชัดเจน แต่ความรู้ที่ช่างทอผ้าแต่ละคนซึ่งมีประสบการณ์ในการย้อมสีธรรมชาติมาอย่างยาวนานจะไม่ได้มีการจดบันทึก ช่างทอผ้าจะสามารถเตรียมวัตถุดิบและดำเนินการย้อมสีธรรมชาติได้โดยไม่ต้องดูเอกสาร และสามารถบอกเล่าขั้นตอนการย้อมสีธรรมชาติได้อย่างคล่องแคล่ว โดยไม่ต้องมีเอกสาร และยังได้บอกเทคนิคต่างๆ ในการย้อมผ้า ซึ่งแต่ละคนจะมีทักษะและความชำนาญเฉพาะ และสามารถให้คำแนะนำกันได้ในกรณีแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

4.1.1.5 การออกแบบลวดลายและการมัดหมี่

ลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ของบ้านนาเสียว ส่วนใหญ่นิยมมัดหมี่ลวดลายดั้งเดิมหรือลายโบราณของชุมชน เช่น ลายฟองน้ำ ลายกอตะไคร้ ลายแมงมุมน้อย ลายคลองขาด ลายหมากนัต ลายดอกแก้ว ลายช้อนน้อยดอกใหญ่ หน่วยโคมห้า ลายกระดิ่ง และหมี่คืบ เป็นต้น และปัจจุบันมีลายมัดหมี่อัตลักษณ์ของชุมชน ที่เกิดจากความร่วมของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในการออกแบบลวดลายคือ ลายเกลียวไหม นอกจากนี้ยังมีลายมัดหมี่ที่ประยุกต์มาจากลายมัดหมี่ของชุมชนอื่น

การมัดหมี่และการย้อมหมี่ คือการทำให้เส้นไหมมีลวดลายต่าง ๆ ตามที่ออกแบบไว้ ซึ่งเกิดจากการมัดลายและการย้อมสี ดังนั้นจึงต้องนำไหมที่มัดหมี่แล้วไปย้อมสีที่ต้องการ เรียกว่าการย้อมหมี่ เริ่มจากการนำปอຍหมี่ที่มีการมัดหมี่ตามลวดลายที่ต้องการเรียบร้อยแล้ว นำไปย้อมในน้ำย้อมสีที่เตรียมไว้ วัตถุดิบจากธรรมชาติที่นิยมนำมาใช้เป็นสีย้อมผ้า เช่น ครั่ง เข คราม ใบแก้ว ต้นกล้วย เปลือกมังคุด ใบสบู่เลือด สีย้อมจากธรรมชาติที่ได้จากพืช จะใช้ได้ทุกส่วนทั้งใบ เปลือก ราก แก่น ดอก ผล และเมล็ด

การย้อมด้วยสีจากธรรมชาติ เป็นภูมิปัญญาที่มีการถ่ายทอดและสืบทอดจากบรรพบุรุษพบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวส่วนใหญ่จะมีทักษะและความเชี่ยวชาญในการย้อมสีทั้งสีจากธรรมชาติและสีเคมี การย้อมสีธรรมชาติมีขั้นตอนที่ยุ่งยาก ในอดีตช่างทอผ้าจะใช้วิธีการกะปริมาณของวัตถุดิบที่ต้องใช้ รวมทั้งเทคนิคและวิธีการในการย้อมให้ผ้าติดสีได้ดีและได้สีตามที่ต้องการ และจะจดจำเทคนิค วิธีการ ขั้นตอนและกระบวนการย้อมแต่ละครั้งไว้ และปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จนได้วิธีการที่ดีและเหมาะสมที่สุดของการย้อมสีธรรมชาติ จากวัตถุดิบต่าง ๆ จนกลายเป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมา แต่เป็นความรู้ที่ช่างทอผ้าแต่ละคนใช้วิธีการจะจดจำโดยไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ปัจจุบันการย้อมสีธรรมชาติมีเทคนิคใหม่ๆ ทำให้ได้สีตามที่ต้องการหรือใกล้เคียงที่สุด และมีเทคนิคทำให้ติดสีย้อมได้ดีและทนนานมากยิ่งขึ้น ซึ่งความรู้เหล่านี้เกิดจากการทดลองหรือลองผิดลองถูกของช่างทอผ้า ตลอดจนการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้เกี่ยวกับการย้อมสีธรรมชาติของช่างทอผ้าแต่ละคน นอกจากนี้ยังได้รับความรู้จากการประชุม อบรม สัมมนา จากหน่วยงานต่างๆ ที่จัดขึ้น รวมทั้งจากเอกสารและสื่อต่างๆ ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งมิให้ศึกษา ค้นคว้า มากมายในปัจจุบัน

การกำหนดความรู้การย้อมสีธรรมชาติ จึงเป็นความรู้ที่ช่างทอผ้าแต่ละคนนำความรู้ที่ฝังลึกและได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ ทักษะ และความเชี่ยวชาญ

ที่ช่างทอผ้านำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ความรู้ที่เกิดจากการจากการเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา รวมทั้งความรู้จากเอกสารและสื่อต่าง ๆ

4.1.1.6 การทอผ้า

เครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า คือ กี่ จากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียว ทำให้ทราบว่าการกำหนดความรู้ในการทอผ้าจะเป็นทักษะที่มีความสำคัญมาก และความรู้นี้จะนำมาใช้ให้เกิดทักษะขึ้นได้โดยการลงมือปฏิบัติเท่านั้น ถึงแม้ว่าจะมีการเขียนบันทึกวิธีการทอผ้าได้ดีและละเอียดมากแค่ไหนก็ไม่สามารถทำให้คนทอผ้าได้สวยงามและมีคุณภาพดีได้เหมือนกันทุกคน ดังนั้น การฝึกทอผ้าอย่างสม่ำเสมอเท่านั้นจึงจะทำให้สามารถเกิดทักษะที่ดีในการทอผ้า

เทคนิคในการทอผ้าให้ละเอียด ประณีต และสวยงาม จะขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยที่สัมพันธ์ เริ่มตั้งแต่คุณภาพเส้นไหมที่ได้จากขั้นตอนการเตรียมเส้นไหม ไปจนถึงขั้นตอนการทอผ้าที่ต้องอาศัยทักษะของช่างทอผ้าแต่ละคน ถึงแม้กระบวนการและขั้นตอนการทอผ้าจะเหมือนกันแต่ฝีมือของช่างทอผ้าแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน เช่น การออกแรงกระทบฟืมให้เส้นพุ่งทอชิดกับเส้นยืนก็จะไม่เท่ากัน

ขั้นตอนและวิธีการทอผ้า เริ่มจาก 1) เหยียบที่ไม้เหยียบหรือคานเหยียบ เพื่อดึงแยกหมู่ตะกอหรือเขาทุกทั้ง 2 อัน แยกออกจากกัน ซึ่งจะทำให้ไหมเส้นยืนชุดที่ 1 ซึ่งร้อยอยู่กับตะกออันที่ 1 และไหมเส้นยืนชุดที่ชุดที่ 2 ซึ่งร้อยอยู่กับตะกออันที่ 2 แยกขึ้นลงสลับกัน ซึ่งจะเปิดเป็นช่องว่าง เพื่อสอดกระสวยไหมเส้นพุ่งผ่านเข้าไปได้ โดย 2) สอดกระสวยที่บรรจุไหมเส้นพุ่งไปตามช่องระหว่างไหมเส้นยืนที่แยกออกจากกัน และ 3) ยกขาปล่อยคานเหยียบ ซึ่งจะทำให้ตะกอที่ร้อยไหมเส้นยืนกลับมา รวมเป็นหมู่เดียวกันตามเดิม แล้วจึงกระทบฟืม 2 ครั้ง แรงกระทบของฟืมจะทำให้ไหมเส้นพุ่งถูกดันเข้ามาชิดกันเป็นเส้นตรง การทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านของบ้านนาเสียวซึ่งเป็นการทอด้วยมือ จะมีการทำเพิ่มเติมอีก 2 ขั้นตอนต่อเนื่องกัน คือ การสับตะกอใหม่อีกครั้งหนึ่ง ให้ตรงข้ามกับขั้นที่ 1 และกระทบฟืมหรือฟืนหวีโดยแรงอีกครั้งหนึ่ง จะทำให้ได้เนื้อผ้าแน่นมากขึ้น และได้เนื้อผ้าเรียบสม่ำเสมอ จากนั้นจึงสอดกระสวยกลับคืน เป็นเส้นพุ่งเส้นที่ 2 ซึ่งทิศทางจะตรงข้ามกับเส้นพุ่งเส้นที่ 1 คือ ซ้ายขวาสลับกัน คือดำเนินการในขั้นที่ 1 – 3 หมุนเวียนเช่นนี้สลับกันไปจนเสร็จสิ้นการทอ เมื่อทอผ้าได้พอประมาณหรือทำให้โน้มนวลลำบากในการสอดกระสวย จะต้องมีการเก็บหรือม้วนผ้า ในแกนม้วนผ้า โดยการผ่อนแกนไหมเส้นยืนให้คลายออกและปรับความตึงหย่อนไหมให้พอเหมาะ

การกำหนดความรู้ในการทอผ้าจึงเป็นทักษะของช่างทอผ้าแต่ละคน ที่มีประสบการณ์และมีการฝึกทอผ้าอย่างสม่ำเสมอ จนเกิดทักษะและความเชี่ยวชาญ โดยเฉพาะการทอผ้าไหมมัดหมี่ต้องใช้ความละเอียดและพิถีพิถันมาก ต้องใช้สมาธิ ความละเอียดและความประณีต เพื่อทอผ้าให้เกิดลวดลายสวยงามตามลวดลายที่ได้ออกแบบและมัดหมี่ไว้ ปัจจุบันพบว่าช่างทอผ้าส่วนใหญ่จะเป็นผู้อาวุโสซึ่งได้รับการฝึกฝนการทอผ้ามาตั้งแต่เด็ก ช่างทอผ้าหลายคนในปัจจุบันมีอายุมากกว่า 60 ปี แต่ยังสามารถทอผ้าได้อย่างคล่องแคล่วและมีความสามารถในการกระบวนการผลิตผ้าไหมพื้นบ้านทุกขั้นตอน จึงถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้าพื้นบ้านครบวงจรของบ้านนาเสียวอย่างแท้จริง

4.2.2 การแสวงหาความรู้

จากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวพบว่า นอกจากความรู้เกี่ยวกับทอผ้าที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษแล้ว สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวยังมีการแสวงหาความรู้

เพิ่มเติมจากความรู้ที่ได้กำหนดไว้ว่ากระบวนการทอผ้าครบวงจรของชุมชนต้องมีความรู้อะไรบ้าง ความรู้และเทคนิคต่างๆในกระบวนการผลิตผ้าไหมที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติมให้ทันสมัย เหมาะสมและ สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค เนื่องจากการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของชุมชนในปัจจุบันส่วนใหญ่ มีวัตถุประสงค์เพื่อการจำหน่ายเป็นรายได้เสริม สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวจึงมีการแสวงหา ความรู้เพิ่มเติมจากหลากหลายช่องทางเพื่อนำความรู้มาพัฒนากระบวนการผลิตและพัฒนาปรับปรุง ผลิตภัณฑ์ แสวงหาความรู้มีทั้งภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม

การแสวงหาความรู้ภายในกลุ่มถือว่าเป็นแหล่งความรู้หลักที่สำคัญ เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญในกระบวนการผลิตผ้าไหมทุกขั้นตอนมาอย่างยาวนาน สมาชิกจะมีการพูดคุย แนะนำ และถ่ายทอดภูมิปัญญาให้ทุกคนได้ทราบถึงเทคนิคของแต่ละคน เป็น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และเป็นไปโดยวิถีการธรรมชาติ เหมือนเป็นการพูดคุยกันตามปกติ ในวิถีชีวิตของชุมชน เวลามีใครทอผ้าหรือผลิตผ้าไหมในขั้นตอนต่าง ๆ ก็จะมีสมาชิกแวะมาพูดคุย สอบถามกัน ความรู้ต่างๆก็จะบอกกล่าวกันไปโดยธรรมชาติ

การแสวงหาความรู้และการประยุกต์ใช้ความรู้จากภายนอก จะเป็นความรู้ที่ได้รับการจาก อบรม สัมมนา ซึ่งหน่วยงานต่างๆ จัดขึ้น เช่น ศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯชัยภูมิ อุตสาหกรรม จังหวัดชัยภูมิ พัฒนาชุมชนจังหวัดชัยภูมิ รวมทั้งความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาดูงาน นอกจากนี้ยังได้รับ ความรู้จากประธานกลุ่มซึ่งไปรับการอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ แล้วนำมาถ่ายทอดให้สมาชิกกลุ่ม ทราบเทคนิคต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคนิคการย้อมสีธรรมชาติ และความรู้เกี่ยวกับวัตถุดิบให้สี ธรรมชาติ เป็นความรู้ใหม่ที่สำคัญและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งรายละเอียดในกระบวนการย้อมสี และการใช้วัตถุดิบให้สีธรรมชาติชนิดต่างๆ ที่หลากหลาย เนื่องจากความรู้ต่างๆ เหล่านี้มีการวิจัยและ พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนากระบวนการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ จำเป็นที่ช่างทอผ้าต้องเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ใหม่ๆ จากหน่วยที่เกี่ยวข้องที่จัดอบรม สัมมนา เป็นต้น

การแสวงหาความรู้และการประยุกต์ใช้ความรู้เกี่ยวกับลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ แบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ 1) ความรู้เกี่ยวกับลายโบราณดั้งเดิม สมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่จะมีความรู้และจดจำได้ เป็นอย่างดีเกี่ยวกับลายโบราณดั้งเดิมของชุมชนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นต่อไป มา บางลายจะดูจากผ้าไหมเก่าของครอบครัวซึ่งเป็นของบรรพบุรุษที่เก็บรักษาไว้และมีอายุมากกว่า 100 ปี ได้แก่ ลายกอตะไคร้ ลายหมากคืบ ลายตะกร้อ ลายกระจับ ลายผักแว่น ลายต้นสน หมี่ลายนาค เป็นต้น ปัจจุบันยังมีผ้าโบราณหลายผืนเหลืออยู่ในชุมชน บางผืนมีอายุตั้งแต่ 100 ปีขึ้นไป ลายผ้า โบราณเหล่านี้ได้กลายเป็นลายต้นแบบของลายผ้าบ้านนาเสียวในปัจจุบัน 2) การแสวงหาความรู้โดยดู แบบจากลายผ้าจากภายนอกที่มีคนนำเข้ามาใช้ในชุมชน เช่น มีคนย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนบ้านนาเสียว และจะนำแบบลายผ้าของตัวเองมาเป็นแบบในการทอผ้าด้วย และกลายเป็นลายผ้าของชุมชนบ้านนาเสียว ในที่สุด ลายผ้าส่วนใหญ่จะคล้ายกันมาก จนแทบจะมองไม่เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน และไม่สามารถจดจำได้เป็นลายที่ได้ต้นแบบมาจากแหล่งใด เมื่อเห็นว่าลายสวยก็นำมาเป็นแบบในการมัดหมี่ และการถ่ายทอดต่อกันมา นอกจากนี้การแสวงหาความรู้เกี่ยวกับลายผ้ายังได้มาจากการที่คนใน ชุมชนได้รับผ้าไหมมาจากที่อื่นเป็นของฝาก หรือของสมมา ถ้ามีลวดลายสวยงามก็จะมีการนำมาแกะลาย และทอกันแพร่หลายในชุมชน ซึ่งช่างทอผ้าเองก็ไม่สามารถบอกได้ว่ามีลายใดบ้างที่รับมาจากชุมชนอื่น คงบอกได้แต่เพียงว่าลายผ้าในชุมชนมีที่มาอย่างไรเท่านั้น เพราะปัจจุบันลวดลายต่าง ๆ ซึ่งมีความ

คล้ายคลึงกันก็มีการแพร่หลายในทุกกลุ่มทุกชุมชนที่มีการทอผ้า 3) การแสวงหาความรู้ของลวดลายผ้าที่ได้จากการสังเกตธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ทั้งพืช และสัตว์ที่พบเห็นในวิถีชีวิตประจำวัน รวมทั้งสัตว์ในทางพุทธศาสนาที่นิยมมาก เช่น ลายนาค ซึ่งจะพบมากกว่าสัตว์ชนิดอื่น ๆ 4) การแสวงหาความรู้เกี่ยวกับลายผ้าที่ได้จากการเข้ารับการอบรม สัมมนา ดูงาน เป็นต้น 5) การแสวงหาความรู้เกี่ยวกับลายผ้าที่ได้จากการประชุม ระดมความคิดเห็นระหว่างสมาชิกกลุ่มทอผ้า เพื่อคิดค้นออกแบบ รูปแบบ และลายผ้า จนได้ลายผ้าใหม่มัดหมี่ที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มทอผ้าและชุมชนบ้านนาเสียว ได้แก่ ลายเกลียวไหม ซึ่งเป็นลายมัดหมี่ที่ได้จากแบบลวดลายโบราณ นำมาผสมผสานกันออกแบบประยุกต์เป็นลวดลายใหม่ ตั้งชื่อใหม่ เป็นต้น

สำหรับการแกะลายและออกแบบลายในสมัยก่อน ช่างทอผ้าไม่ต้องเขียนกราฟลวดลายที่จะมัดหมี่และทอเป็นผืนผ้า เนื่องจากทุกคนจะมีประสบการณ์ มีการมัดหมี่และทอผ้าอยู่เป็นประจำ ดังนั้นเพียงแค่ดูจากลายต้นแบบบนผ้าไหม หรือสังเกตจากธรรมชาติ ก็สามารถดูลายออก สามารถออกแบบลวดลาย และมัดหมี่ได้แล้ว เนื่องจากลวดลายต่าง ๆ จะคล้ายกันนั่นเอง แต่ปัจจุบันช่างทอผ้าบางคนเริ่มมีการวาดลายมัดหมี่ลงบนกระดาษกราฟ แต่ก็ยังไม่ครบทุกลายที่มีอยู่ในชุมชน

4.2.3 การแลกเปลี่ยนความรู้

สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านนาเสียว มีวิถีชีวิตแบบสังคมชนบทโดยทั่วไป จึงมีการไปมาหาสู่กัน และพบปะพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอ เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับการทอผ้าของสมาชิกกลุ่มทอผ้า นอกจากนี้ยังพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกลุ่มโดยการศึกษาดูงานในแหล่งความรู้ต่างๆ เช่น กลุ่มทอผ้าที่ประสบความสำเร็จ หรือการออกร้านจัดนิทรรศการ เป็นต้น ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ นอกจากนี้ประธานกลุ่มทอผ้าจะนำความรู้และเทคนิคใหม่ๆเกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าไหม ที่ได้รับการอบรม ประชุม สัมมนา มาถ่ายทอดแก่สมาชิกอยู่เป็นประจำโดยการจัดประชุมกลุ่มทอผ้าซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ รวมทั้งการเข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างทอผ้าที่ส่วนราชการจัดขึ้น

สมาชิกบางคนก็นำความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและจากประสบการณ์ตรงในการทอผ้า รวมทั้งความรู้ที่ได้รับการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งต่างๆ มาพูดคุย สนทนา แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิกกลุ่มทอผ้า นอกจากนี้ยังมีการช่วยกันตรวจสอบข้อมูลความรู้ว่ามีความถูกต้องและเหมาะสมที่จะมาใช้อย่างไร เพื่อนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนากระบวนการทอผ้าและถ่ายทอดแก่สมาชิกกลุ่มทอผ้าและผู้สนใจในการการผลิตผ้าไหม

4.2.4 การจัดเก็บความรู้

จากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียว พบว่า การจัดเก็บความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าไหม จะเน้นการจัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวบุคคล โดยใช้วิธีการจดจำ จากการสังเกตจะพบว่าช่างทอผ้าทุกคนจะมีทักษะในกระบวนการผลิตผ้าไหมทุกขั้นตอน และสามารถบอกเล่าหรืออธิบายกระบวนการผลิตผ้าไหมทุกขั้นตอนได้เป็นอย่างดีโดยไม่ต้องดูตำรา และสามารถลงมือปฏิบัติการทอผ้าได้อย่างคล่องแคล่ว ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าจะมีอยู่ในตัวของช่างทอผ้าทุกคน ซึ่งมีประสบการณ์ทอผ้ามาอย่างยาวนาน ความรู้เหล่านี้ไม่มีการเขียนบันทึกเป็นตำรา แต่ที่บันทึกความรู้

เป็นลายลักษณ์อักษรส่วนใหญ่จะเป็นการเขียนลายกราฟบางลาย เพราะบางครั้งต้องมีการผสมผสานให้เป็นลายใหม่ แต่การเขียนลายกราฟก็ยังไม่เป็นระบบและไม่ครบทุกลายที่มีการทอผ้าในชุมชน นอกจากนี้พบว่ามีการจัดเก็บความรู้ที่เป็นเอกสารเกี่ยวกับการย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งเป็นเอกสารที่ได้รับจากการอบรมจากหน่วยงานต่างๆ แต่ในทางปฏิบัติจริงๆ เวลาย้อมสีธรรมชาติ ช่างทอผ้าก็ไม่ได้เปิดดูตำรา เนื่องจากจะจดจำขั้นตอน วิธีการ และกะปริมาณได้จากความเคยชิน จึงพบว่าการย้อมสีธรรมชาติ จะได้สีใกล้เคียงกับสีเดิมแต่จะมีความเข้มของสีไม่เหมือนกัน

การจัดเก็บความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า สมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่จะมีการจัดเก็บความรู้เฉพาะที่เกี่ยวกับการย้อมสีธรรมชาติและกราฟลายมัดหมี่ที่ตัวเองชอบและจะใช้เป็นแบบ โดยจะเก็บไว้ในสมุดบันทึกส่วนตัว แต่ไม่พบว่ามีการจัดเก็บความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าไหมไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์ทั้งของกลุ่มและส่วนตัว เนื่องจากสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวเป็นสูงอายุและไม่ถนัดที่จะใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ ข้อมูลที่เก็บไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์จะมีเพียงข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มทอผ้าเท่านั้น โดยประธานกลุ่มเป็นดำเนินการบันทึกไว้

4.2.5 การถ่ายทอดความรู้

การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการผลิตผ้าไหมของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียว จะเน้นการถ่ายทอดความรู้โดยตรงจากผู้ถ่ายทอดสู่ผู้รับการถ่ายทอดหรือการสอนแบบตัวต่อตัว ในอดีตแม่จะเป็นผู้ถ่ายทอดให้กับบุคคลในครอบครัว เช่น ลูกสาว หลานสาว แต่ในปัจจุบันจะมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกกลุ่มทอผ้าหรือบุคคลทั่วไปที่สนใจที่จะเรียนรู้ แต่ผู้เรียนจะต้องมีความตั้งใจ มีความอดทน และหมั่นฝึกปฏิบัติในการทอผ้าอย่างสม่ำเสมอ จึงจะสามารถทอผ้าได้และมีทักษะสามารถทอผ้าได้

เทคนิคสำคัญของวิธีการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าในชุมชนบ้านนาเสียว ที่ได้ผลดีที่สุดจากอดีตและยังใช้มาจนถึงปัจจุบัน คือจะสอนแบบตัวต่อตัวหรือสอนเป็นรายคน ซึ่งเป็นวิธีสอนแบบดั้งเดิม การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการผลิตผ้าไหมบ้านนาเสียว จะมีการผสมผสานกันทั้งวิธีการสาธิตและการให้ลงมือปฏิบัติจริง วิธีที่ดีที่สุดที่จะทำให้ผู้เรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดสามารถทอผ้าเป็นผู้สอนจะสาธิตหรือลงมือทอผ้าใหญ่ เพื่อให้ผู้เรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดสังเกตจนเกิดความเข้าใจและจดจำขั้นตอนต่างๆ ของการทอผ้า ระหว่างการสาธิตก็จะอธิบายขั้นตอนและเทคนิควิธีการทอผ้าไปพร้อมๆ กันนั้นจึงให้ผู้เรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดลงมือฝึกปฏิบัติการทอผ้าด้วยตนเองทุกขั้นตอน วิธีนี้ผู้เรียนต้องจดจำขั้นตอนและการบวนการทอผ้า หลังจากผู้เรียนลงมือฝึกการทอผ้าและผู้สอนจะคอยบอกและแนะนำแก้ไขเมื่อผู้เรียนเกิดปัญหาในระหว่างฝึกทอผ้า ซึ่งการให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงถือว่าเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการถ่ายทอดความรู้การทอผ้า

4.2.6 การนำความรู้ไปใช้

สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียว มีการทอผ้าเป็นอาชีพเสริม โดยได้นำความรู้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมไปใช้ประโยชน์ในกระบวนการทอ ความรู้ที่นำไปประยุกต์ใช้ มาจากการกำหนดความรู้และการแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้ภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ความรู้จากประสบการณ์ที่ช่างทอผ้าได้ลงมือปฏิบัติมาอย่างยาวนานจนเกิดทักษะ ความรู้ที่ได้รับจากแหล่งความรู้ต่างๆ เช่น ได้รับการอบรมโดยวิทยากรถ่ายทอดความรู้และเทคนิคใหม่ๆ ความรู้ที่

ได้รับจากการศึกษาดูงานและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งความรู้ที่สมาชิกกลุ่มทอผ้าได้ประยุกต์จากความรู้เดิมผสมผสานกับความรู้ใหม่ เป็นต้น

สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียว มีการนำความรู้ไปใช้ในกระบวนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ ได้แก่

- 1) การเลี้ยงไหม มีการเลี้ยงไหมตามหลักวิชาการ เช่น การดูแลความสะอาด การระมัดระวังเกี่ยวกับอุณหภูมิให้เหมาะสม การเก็บใบหม่อน และเวลาการให้อาหารหนอนไหม
- 2) การสาวไหม ได้นำเครื่องมือสาวไหมที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ มาใช้ประโยชน์ ทำให้สาวไหมได้เร็วขึ้น และเส้นไหมมีความสม่ำเสมอมากขึ้น
- 3) การย้อมสีธรรมชาติ ความรู้และเทคนิคเกี่ยวกับการย้อมสีธรรมชาติ รวมทั้งวัตถุดิบที่นำมาใช้มีหลากหลาย ทำให้การย้อมสีธรรมชาติได้สีสรรที่หลากหลายมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น
- 4) การออกแบบลวดลาย การมัดหมี่ สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวมีการอนุรักษ์ลายดั้งเดิมของชุมชน แต่ก็มีผสมผสานและประยุกต์ลวดลายใหม่ ๆ ตามความนิยมของลูกค้า

สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวส่วนใหญ่จะทอผ้าไหมมัดหมี่ ผลิตภัณฑ์หลักของกลุ่มคือผ้าชิ้นไหมมัดหมี่ ส่วนการทอผ้าพื้นจะมีบ้างและส่วนใหญ่จะทอตามออเดอร์ที่ลูกค้าสั่งเท่านั้น ช่างทอผ้าจะมีที่ทอผ้าเป็นของตัวเองทุกคน จึงสามารถทอผ้าอยู่ที่บ้านของตัวเองได้สะดวกและสามารถทอผ้าในเวลาว่างได้ตามต้องการ ช่างทอผ้าบางคนที่มีอายุมากและสุขภาพไม่ดีก็จะหยุดทอผ้า ทำให้ความรู้ที่เก็บอยู่ในตัวบุคคลไม่ได้ถูกนำมาใช้ในการปฏิบัติ แต่ช่างทอผ้าอาวุโสเหล่านั้นก็จะให้คอยให้คำแนะนำแก่ช่างทอผ้าได้ เป็นการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมบ้านนาเสียวไม่ให้สูญหาย

นอกจากนี้กลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวยังมีการนำความรู้ไปใช้โดย สถานที่ของกลุ่มเป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาดูงาน และการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการทอผ้าของกลุ่มทอผ้า นักเรียน นักศึกษานักวิจัย และผู้สนใจทั่วไป ได้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ เช่น การฝึกปฏิบัติการทอผ้า ประกอบการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดทำรายงานกระบวนการทอผ้า เป็นต้น